

The Gulag in Writings of Aleksandr Solzhenitsyn and Varlam Shalamov

Fabian Heffermehl & Irina Karlsruhn (red.)

Leiden/Boston: Brill 2021

296 sider. ISBN 9789004468450

Anmeldt av **Ingunn Lunde** [professor i russisk, Universitetet i Bergen, ingunn.lunde@uib.no]

Konsekvensene av mangelen på et rettsoppgjør – eller *transitional justice* – etter stalintidens uhyrlige overgrep preger Russland mer enn noensinne. Redaktørene av *The Gulag in Writings of Aleksandr Solzhenitsyn and Varlam Shalamov* henviser til dette manglende oppgjøret, og til den gradvise rehabiliteringen av Stalin i dagens Russland, som noen av motivasjonene for en fornyet forskningssatsning på gulaglitteraturens to klassikere, Aleksandr Solzjenitsyn og Varlam Sjalamov.

Litteraturen på området har vokst seg stor og vokser fortsatt. På den bakgrunnen er bokens introduksjon forbausende kort, og gir ingen systematisk forskningsoversikt. Til gjengjeld gjør den velvalgte punktnedslag i forskningslitteraturen og sammenstiller noen sentrale sider ved de to forfatternes verk, tilgang og poetikk.

Kontrasteringen av Solzjenitsyn og Sjalamov blir et gjennomgående grep i boken. Flertallet av bidragsyterne bruker sammenstillingen for å belyse de to forfatterskapene. Det kan være et risikabelt grep, ettersom de to forfatterne, deres verk, og vilkårene for skape- og skriveprosessen er så forskjellige at poengene kan komme billig, men viser seg å fungere godt i de aller fleste kapitlene. Det henger sammen med både mangfoldet av vinklinger kapittelforfatterne bringer til torgs (noen av dem åpenbart inspirert av selve sammenstillingen) og enkeltkapitlenes forankring i grundige, tekstnære analyser av tekst- og arkivmateriale.

Boken er delt i tre hovedbolker: «Literary Origins» (med bidrag av Michael A. Nicholson, Ulrich Schmid og Andrea Gullotta), «Memory and Body»

(Luba Jurgenson, Fabian Heffermehl, Franziska Thun-Hohenstein og Irina Sandomirskaja) og «History and Narrative» (Irina Karlsohn, Elena Mikhailik, Josefina Lundblad-Janjić og Leona Toker). Den inneholder en kombinert sak- og navneindeks og kapitlene er bearbejdet bidrag fra en konferanse i 2017.

Michael A. Nicholson tar utgangspunkt i to klassiske tekster, Solzjenitsyns *En dag i Ivan Denisovitsjs liv* og Sjalamovs *Kolymafortellinger*, og undersøker om de to forfatterne litterære aktiviteter og ambisjoner fra tiden før og under leirerfaringen kan kaste nytt lys over disse verkene. Undersøkelsen blir nødvendigvis også en studie i det asymmetriske forholdet mellom kildetilfanget for henholdsvis Solzjenitsyns og Sjalamovs liv og forfatterskap. Ulrich Schmid sammenstiller de to forfatterne syn på, og praksis i, poetiske sjangre i en bredere diskusjon om forholdet mellom sannhet, litteratur og litterære virkemidler i skildringen av leirlivets traumer. Kliniske studier av trauma er Andrea Gullotta's innfallsport til en undersøkelse av hvordan Solzjenitsyns og Sjalamovs individuelle leirerfaringer virker inn på skriveprosessen. Mens Sjalamovs mer intense traumaopplevelse resulterer i en skriveform som uttrykker traumaet gjennom handling («the acting out of trauma», s. 81), er Solzjenitsyns kreative strategi en form for bearbejelse («working through trauma», s. 81), mener Gullotta, og forfølger hvordan disse ulike skrivestrategiene nedfeller seg i forfatterne tempusbruk i narrativene.

Bokens andre hovedbolk fokuserer på kontrastene i de to forfatterne poetikk og kunstneriske tilgang, ut fra en overordnet ide om Solzjenitsyns orientering mot 1800-tallets realistiske litteratur og Sjalamovs mot modernismens poetikk. Ut fra andrebolkenes tittel, «Memory and Body», er det ikke overraskende Sjalamov som står i sentrum for flere av artiklene: Fabian Heffermehl undersøker representasjonsproblemet i Sjalamovs estetikk; Franziska Thun-Hohenstein viser hvordan kroppsmetaphorene i Sjalamovs poesi kan leses som en strategi for å formidle traumatisk erfaring; Irina Sandomirskaja forfølger prosessen fra virkelighetserfaring til litterær fremstilling gjennom språkets taktilitet i Sjalamovs poetikk. Det komparative perspektivet er til stede i bolkenes innledningsbidrag av Luba Jurgenson, som tar utgangspunkt i spørsmålet om hvorfor Solzjenitsyn og Sjalamov ikke skrev *Gulag-arkipelet* sammen, og derigjennom belyser deres ulike veier fra vitne til forfatter i forsøkene på å gjenskepe erfaring som litteratur.

I den tredje og siste delen, «History and Narrative», spiller Solzjenitsyn hovedrollen i de to første bidragene. Irina Karlsohn undersøker Solzjenitsyns historiesyn gjennom en konkret analyse av kontrafaktuelle utsagn i *Gulag-arkipelet*. Hun gjennomgår systematisk disse utsagnenes funksjonsspektrum og viser hvordan de bidrar både til å forklare (faktiske) historiske hendelser og til å fremheve enkelte historiske utviklingslinjer. Elena Mikhailik leser historiske og faktuelle unøyaktigheter – elementer i *Gulag-arkipelet* som forfatteren aldri rettet opp i, selv om han hadde sjansen – som et resultat av Solzjenitsyns retoriske strategi for å gi et bilde, ikke bare av leirene, men av den historiske konteksten for hvordan de kunne vokse frem. I de to siste bidragene er vi tilbake i den kontrasterende metodikken: Josefina

Lundblad-Janjić ser på fremstillingen av kvinners leirerfaring i de to forfatternes hovedverker, en problematikk som på særlig vis aktualiserer forholdet mellom levd (egen)erfaring og litterær fremstilling. Leona Toker tar utgangspunkt i Solzjenitsyns og Sjalamovs ulike primærpublikum og analyserer hvordan ulike sider ved denne adressiviteten kommer til uttrykk i tekstene.

I lys av introduksjonens tydelige aktualisering av spørsmålene omkring minnekultur, manglende rettsoppgjør og individuelt eller kollektivt ansvar i dagens Russland, er det litt skuffende at denne tråden ikke tas opp i bokens enkeltkapitler. En mulighet ville vært å undersøke arven etter Solzjenitsyn og Sjalamov i dagens russiske leirlitteratur, som er skrevet fra en hel rekke – frapperende ulike – *post-memory*-posisjoner, av forfattere som Viktor Remizov, Sergej Lebedev, Guzel Jakhina og Zakhar Prilepin (den siste under etterforskning for krigsforbrytelser i Ukraina). Det er et perspektiv som ligger utenfor denne allerede perspektivrike boken, som anbefales alle med en interesse for gulaglitteraturens ubestridte klassikere.